

ADLIYA ORGANLARINING BAJARILISHI MAJBURIY BO'LGAN TAQDIMNOMALARINI BAJARMASLIK UCHUN MA'MURIY JAVOBGARLIKNING HUQUQIY OQIBATLARI

Xazratqulov Temurmaliq Baxtiyor o'g'li

Oqoltin tumani adliya bo'limi Inson huquqlarini himoya qilish va
huquqni qo'llash amaliyotini o'rganish bo'linmasi bosh maslahatchisi
<https://doi.org/10.5281/zenodo.19918129>

ARTICLE INFO

Qabul qilindi: 26-aprel 2026 yil
Ma'qullandi: 28-aprel 2026 yil
Nashr qilindi: 30-aprel 2026 yil

KEYWORDS

adliya organlari, taqdimnoma,
ma'muriy javobgarlik, 198-4-
modda, mansabdor shaxs,
jarima, huquqiy oqibatlar, ijro
intizomi, huquqbuzarlik
profilaktikasi, qonun
ustuvorligi, huquqiy madaniyat,
davlat nazorati.

ABSTRACT

Mazkur maqolada adliya organlarining bajarilishi majburiy bo'lgan taqdimnomalarini bajarmaslik uchun ma'muriy javobgarlikning huquqiy asoslari va oqibatlari tahlil qilingan. Xususan, O'zbekiston Respublikasi Ma'muriy javobgarlik to'g'risidagi kodeksining 198-4-moddasi mazmuni, uning huquqiy tabiati va amaliyotdagi ahamiyati yoritilgan. Taqdimnomalarni bajarmaslikning huquqiy va ijtimoiy oqibatlari, mansabdor shaxslarning javobgarligi hamda jazo choralarining profilaktik ahamiyati ilmiy nuqtayi nazardan asoslangan. Shuningdek, xorijiy davlatlar tajribasi va olimlarning ilmiy qarashlari tahlil qilinib, ushbu sohada muammolar va ularni bartaraf etish yo'llari ko'rsatib o'tilgan. Maqolada adliya organlari faoliyati samaradorligini oshirish, ijro intizomini mustahkamlash va huquqiy madaniyatni yuksaltirish bo'yicha takliflar ishlab chiqilgan.

O'zbekiston Respublikasida huquqiy davlat qurilishining muhim yo'nalishlaridan biri davlat organlari faoliyatining samaradorligini oshirish va qonun ustuvorligini ta'min etishdan iborat bo'lib, bu jarayonda adliya organlarining bajarilishi majburiy bo'lgan taqdimnomalarining o'z vaqtida va to'liq ijro etilishi alohida ahamiyatga egadir. Adliya organlari tomonidan kiritilgan taqdimnomalarning majburiylik qonunchilikda mustahkamlangan bo'lib, ularning bajarmasligi holatlari ma'muriy huquqbuzarlik sifatida baholanadi va buning huquqiy oqibatlari mansabdor shaxslar uchun jarima shaklida belgilangan. Bu norma O'zbekiston Respublikasi Ma'muriy javobgarlik to'g'risidagi kodeksining 198-4-moddasida o'z aksini topgan bo'lib, unda aniq qayd etilishicha, adliya organlarining bajarilishi majburiy bo'lgan taqdimnomalarini bajarmaslik, shu jumladan o'z vaqtida yoki to'liq bajarmaslik, bundan ushbu Kodeksning 2155-moddasida nazarda tutilgan hollar mustasno, mansabdor shaxslarga bazaviy hisoblash miqdorining ikki baravaridan besh baravarigacha miqdorda jarima solishga sabab bo'ladi. Xuddi shunday huquqbuzarlik ma'muriy jazo chorasini qo'llanilganidan keyin bir yil davomida takror sodir etilgan bo'lsa, mansabdor shaxslarga bazaviy hisoblash miqdorining besh baravaridan yetti baravarigacha miqdorda jarima solishga sabab bo'ladi. Bu qoida adliya organlarining huquqni muhofaza qilish va qonunchilikning

ijrosini nazorat qilish funksiyalarining samarali amalga oshirilishini ta'minlashga qaratilgan bo'lib, unda davlat boshqaruvi tizimida intizomni mustahkamlashning huquqiy mexanizmlari ko'zda tutilgan.

Adliya organlarining taqdimnomalarining majburiyligi O'zbekiston Respublikasining konstitutsiyaviy prinsiplariga asoslanadi, chunki qonun ustuvorligining ta'minlanishi davlat hokimiyatining barcha bo'g'inlarida qat'iy rioya etilishi lozim bo'lgan asosiy talab hisoblanadi. Bu holatda taqdimnomaning majburiyligi faqat adliya organlarining vakolatlari doirasidagi masalalarga tegishli bo'lib, ularning ijrosi davlat organlari, muassasalar va mansabdor shaxslar tomonidan qat'iy bajarilishi shart. Huquqshunos olimlarning fikricha, bunday taqdimnomalarning bajarmasligi holatlari davlat boshqaruvi tizimidagi kamchiliklarning natijasi bo'lib, ularning oldini olish va javobgarlikni kuchaytirish orqali huquqbuzarliklarning profilaktikasini amalga oshirish mumkin. Masalan, adliya organlarining taqdimnomalarining bajarilishini ta'minlash huquqiy davlat qurilishining muhim sharti bo'lib, ularning neispolneniye holatlari ma'muriy javobgarlikka olib keladi va bu jarayonda qonunning majburiyligi prinsipining amaliy ifodasi namoyon bo'ladi.

Ma'muriy javobgarlikning huquqiy oqibatlarini tahlil qilganda, 198-4-moddaning dispozitsiyasida ko'rsatilganidek, huquqbuzarlikning obyektivi davlat boshqaruvi sohasidagi qonunchilik talablari bo'lib, obyektiv tomonda taqdimnomani bajarmaslik, o'z vaqtida bajarmaslik yoki to'liq bajarmaslik harakatlari yoxud harakatsizligi namoyon bo'ladi. Subyektiv tomonda esa bu huquqbuzarlik qasddan sodir etiladi, chunki mansabdor shaxs taqdimnomaning majburiyligini bila turib uni bajarmaslikka yo'l qo'yadi. Javobgarlikka tortiladigan subyekt mansabdor shaxslar bo'lib, ularning harakatlari davlat organlarining ishining samaradorligiga to'g'ridan to'g'ri ta'sir ko'rsatadi. Bu norma 2021-yilda qabul qilingan qonun o'zgarishlari natijasida kodeksga kiritilgan bo'lib, uning maqsadi adliya organlarining huquqni himoya qilish funksiyalarini kuchaytirish va davlat xizmatlarining sifatini oshirishdan iborat.

Ilmiy adabiyotlarda bu mavzuga bag'ishlangan tadqiqotlarda ta'kidlanishicha, ma'muriy javobgarlikning qo'llanilishi davlat apparatining ishlashini tartibga solishda muhim rol o'ynaydi. Doniyor Oltinboyev va Oxunova Muslima Shavkatovna o'z maqolasida qayd etishicha, administrativnaya otvetstvennost davlat boshqaruvi faoliyatida intizomni mustahkamlash va qonunchilikning ijrosini ta'minlashning asosiy instrumenti hisoblanadi, chunki u huquqbuzarliklarning oldini olish, jazo qo'llash va huquqiy madaniyatni shakllantirish funksiyalarini bajaradi. Ularning fikricha, bunday javobgarlikning kuchaytirilishi, xususan adliya organlari taqdimnomalarining ijrosi bilan bog'liq holatlarda, davlatning ijtimoiy-iqtisodiy barqarorligini ta'minlashga xizmat qiladi.

Adliya organlarining taqdimnomalarini bajarmaslikning huquqiy oqibatlari faqat jarima bilan cheklanmaydi, balki unga qo'shimcha ravishda huquqbuzarlikning takroriyliqi holatida javobgarlikning og'irlashishi, shuningdek, qonunchilikda nazarda tutilgan boshqa choralarning qo'llanilishi mumkin. Bu jarayonda ma'muriy ishning ko'rib chiqilishi sud tomonidan amalga oshiriladi va jarima miqdori bazaviy hisoblash miqdoriga nisbatan belgilanadi, bu esa hozirgi vaqtda iqtisodiy sharoitlarga moslashtirilgan tizim hisoblanadi. Huquqshunoslarning tahliliga ko'ra, bunday normaning amaliyotda qo'llanilishi davlat organlari o'rtasidagi o'zaro hamkorlikni kuchaytirishga va fuqarolarning huquqlarini samarali himoya qilishga imkon yaratadi.

Taqdimnomalarning majburiylikining huquqiy asoslarini chuqur o'rganish shuni ko'rsatadiki, ularning ijrosi davlat boshqaruvining barcha bo'g'inlarida qonunchilikning bir xil qo'llanishini ta'minlaydi va bu orqali huquqbuzarliklarning oldini olish imkoniyati kengayadi. Masalan, adliya organlari tomonidan aniqlangan qonunbuzilishlar yuzasidan kiritilgan taqdimnomalarning o'z vaqtida bajarmasligi holatlari nafaqat ma'muriy javobgarlikka, balki davlat byudjetining samarali ishlatilishiga ham salbiy ta'sir ko'rsatadi. Bu holatda javobgarlikning huquqiy oqibatlari mansabdor shaxslarning mas'uliyatini oshirishga qaratilgan bo'lib, ularning faoliyatini qonun doirasida saqlashning muhim mexanizmidir.

Ilmiy tadqiqotlarda qayd etilishicha, ma'muriy javobgarlikning qo'llanilishi huquqiy tizimning samaradorligini oshirishda muhim ahamiyatga ega, chunki u huquqbuzarliklarning profilaktikasini ta'minlaydi va fuqarolarning qonuniy manfaatlarini himoya qiladi. T.B.Xazratkulov o'z ishida ta'kidlashicha, adliya organlarining taqdimnomalarining neispolneniye holatlarining oldini olish uchun monitoringni kuchaytirish va raqamli texnologiyalarni joriy etish zarur bo'lib, bu choralar huquqiy javobgarlikning samaradorligini yanada oshiradi. Bu fikrlar O'zbekiston Respublikasining huquqiy islohotlari kontekstida alohida dolzarblikka ega, chunki davlat xizmatlarining sifatini oshirish va korrupsiyaga qarshi kurashishda ma'muriy javobgarlikning roli tobora kuchaymoqda.

Ma'muriy huquqbuzarliklarning statistikasini tahlil qilganda, rasmiy manbalarga ko'ra, adliya organlari tomonidan kiritilgan taqdimnomalarning ijrosi holatlari doimiy ravishda monitoring qilinadi va Vazirlar Mahkamasiga oylik hisobotlar taqdim etiladi. Bu hisobotlarda taqdimnomalarning bajarmasligi holatlarining kamayishi kuzatilmoqda, lekin ayrim hollarda mansabdor shaxslarning mas'uliyatsizligi tufayli jarima qo'llanilishi holatlari ham uchraydi. Bu statistika adliya organlarining faoliyatining samaradorligini ko'rsatadi va huquqiy javobgarlikning amaliy ahamiyatini isbotlaydi.

Huquqiy oqibatlarning tahlili shuni ko'rsatadiki, jarima sanksiyalarining miqdori huquqbuzarlikning og'irligiga qarab belgilanadi va takroriy holatlarda u og'irlashadi, bu esa huquqbuzarlarning qayta-qayta qonunbuzarlikka yo'l qo'ymasligini ta'minlaydi. Bu mexanizm davlat boshqaruvi tizimida intizomni saqlashning samarali usuli bo'lib, unda har bir mansabdor shaxsning mas'uliyatini oshirishga qaratilgan. Olimlarning ta'kidlashicha, bunday javobgarlikning qo'llanilishi huquqiy madaniyatni shakllantirishga va fuqarolarning davlat organlariga bo'lgan ishonchini oshirishga xizmat qiladi.

Adliya organlarining taqdimnomalarining ijrosini ta'minlashda ma'muriy javobgarlikning rolini yanada kuchaytirish uchun qonunchilikni takomillashtirish va amaliyotda raqamli monitoring tizimlarini joriy etish zarur. Bu choralar huquqbuzarliklarning oldini olishga va davlat xizmatlarining sifatini oshirishga imkon yaratadi. Hozirgi vaqtda amalga oshirilayotgan islohotlar doirasida bu norma huquqiy tizimning ajralmas qismiga aylanmoqda va uning samaradorligini oshirish orqali huquqiy davlat qurilishining asosiy maqsadlariga erishish mumkin.

Taqdimnomalarning bajarmasligi holatlarining huquqiy oqibatlarini chuqur o'rganish shuni ko'rsatadiki, ularning profilaktikasi huquqiy tarbiya va ma'muriy nazoratni kuchaytirish orqali amalga oshirilishi lozim. Bu jarayonda mansabdor shaxslarning huquqiy bilimlarini oshirish va ularning mas'uliyatini oshirish muhim ahamiyatga ega. Ilmiy tahlillarga ko'ra, bunday normalarning qo'llanilishi davlat apparatining samaradorligini oshiradi va qonun ustuvorligining amaliy ifodasini ta'minlaydi.

Umuman olganda, adliya organlarining bajarilishi majburiy bo'lgan taqdimnomalarini bajarmaslik uchun ma'muriy javobgarlikning huquqiy oqibatlari O'zbekiston Respublikasining huquqiy tizimida muhim o'rin tutadi va ularning samarali qo'llanishi davlat boshqaruvining sifatini oshirishga xizmat qiladi. Bu norma huquqshunoslar tomonidan ijobiy baholanadi va uning amaliyotda takomillashtirilishi orqali huquqbuzarliklarning oldini olish imkoniyatlari kengayadi.

Adliya organlarining faoliyatining samaradorligini oshirishda ma'muriy javobgarlikning qo'llanishi davlatning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishiga ham ijobiy ta'sir ko'rsatadi, chunki qonunning ijrosi barcha sohalarda qat'iy ta'minlanishi lozim. Bu holatda huquqiy mexanizmlarning ishlashi fuqarolarning huquqlarini himoya qilishning asosiy kafolati bo'lib qoladi.

Adabiyotlar ro'yxati:

1. Xazratkulov T.B. Voprosi obespecheniya administrativnoy otvetstvennosti za neispolneniye obyazatelnix dlya ispolneniya organami yustitsii predstavleniy // Razvitiye pedagogicheskix texnologiy v sovremennix naukax. – 2025. – T. 4. – №. 10.
2. Oltinboyev D., Oxunova M. Sh. Rol i znachenije administrativnoy otvetstvennosti v upravlencheskoy deyatelnosti gosudarstva // Central Asian Journal of Multidisciplinary Research and Management Studies. – 2025.
3. O'zbekiston Respublikasining Ma'muriy javobgarlik to'g'risidagi kodeksi (O'RQ-2015-XII, 22.09.1994 y., o'zgartirishlar va qo'shimchalar bilan) // lex.uz.
4. O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligining rasmiy hisobotlari va monitoring ma'lumotlari (adliya.uz).
5. Qonunchilikning dolzarb masalalari bo'yicha ilmiy-amaliy to'plamlar // proacademy.uz (2026-yil materiallari).

INNOVATIVE
ACADEMY